

Figânî Divançesi'ndeki XXII. Gazel Kime Ait?*Whom Do the XXIIth Ghazel in the Figani's Diwan Belong to?***Cenk AÇIKGÖZ**Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, cenkacikgoz@ibu.edu.tr
ORCID Numarası|ORCID Numbers: 0000-0001-9747-3354**Öz**

Figânî, XVI. yüzyıl klasik Türk edebiyatının önemli temsilcileri arasında yer alır. Kendisine atfedilen Farsça bir beyit yüzünden genç yaşta idam edilmiş, şiirlerini bir araya getirip divan tertip etme imkânı bulamamıştır. Figânî'nin şiirleri çeşitli şiir mecmualarında, başka şairlerin şiirleriyle bir arada bulunmaktadır. Bu durum, Figânî'nin şiirlerinin başka şairlerin şiirleriyle karıştırılma ihtimalini artırmıştır. *Figânî Divançesi*'ndeki XXII. gazel, *Pervâne Bey Nazire Mecmuası*'nda Nikâbî'nin gazeli olarak gösterilmiştir. Ayrıca bu gazelin matla beyti; Sehi Bey'in *Heşt-Bihîşt*'i, Latîfî'nin *Tezkiretü's-Şu'arâ*'sı, Âşık Çelebi'nin *Meşâ'irü's-Şu'arâ*'sı ve Gelibolulu Âlî'nin *Künhü'l-Ahbâr*'ında Nikâbî'ye ait gösterilmiştir. Gazelin matla beytinin Nikâbî'ye ait gösterildiği başka bir kaynak da Hisâlî'nin *Metâli'u'n-Nezâ'ir* adlı nazire mecmuasıdır. Bu çalışmada, *Figânî Divançesi*'ndeki XXII. gazelin Figânî'ye aidiyeti tekrar değerlendirilmiştir. Bu gazelin hangi şaire ait olduğu hakkında tahminlerde bulunmak amaçlanmıştır. Çalışmada, gazelin kime ait olduğunun tespit edilebilmesi için gazelin bulunduğu kaynaklar ve kaynaklardaki nüsha farkları karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Figânî, Nikâbî, Gazel, Mecmua, Divanlardaki Hatalar.**Abstract**

Figani was one of the important representatives of the classical Turkish poetry of the XVIth century. Executed at a young age because of a Persian couplet attributed to him. He could not find the opportunity to bring his poems together and arrange a diwan. Figani's poems are found together with the poems of other poets in various poetry macmuas. This situation increased the possibility of mixing Figani's poems with the poems of other poets. The ghazel, which numbered XXIIth in the *Figani's Diwan* was introduced to Nikabi's ghazel in *Pervane Bey's Macmua of Nazeerah*. Also, the first couplet of this ghazel was introduced to Nikabi's couplet in Sehi Bey's *Heşt-Bihîşt*, Latifi's *Tezkiretü's-Şu'ara*, Aşık Çelebi's *Meşâ'irü's-Şu'ara* and Gelibolulu Ali's *Künhü'l-Ahbar*. Hisali's macmua of nazeerah which called *Metali'u'n-Neza'ir* was another source attributing the first couplet of this ghazel to Nikabi. In this work, the belonging of the ghazel, which numbered XXIIth in the *Figani's Diwan* was re-evaluated. We expressed our opinions about who is the real owner of this ghazel could be. Sources of ghazel and copy differences have been compared to find out whose ghazel these is.

Keywords: Figani, Nikabi, Ghazel, Macmua, Faults in Diwans.**Giriş**

Şiir mecmuaları klasik Türk edebiyatının önemli kaynakları arasında yer alır. Özellikle divanları elde olmayan veya divan tertip etmemiş şairlerin şiirlerine mecmualar sayesinde ulaşılmaktadır. Bu tür şairlerin mecmualarda geçen şiirleri bir divan meydana getirecek kadar çoksa araştırmacılar bu şiirleri belirli bir düzene sokup divan veya divançe adıyla yayımlamaktadır. Bu tür yayınlarda, divan tertip edememiş şairlerin şiirlerinin okurlara derli toplu bir şekilde sunulması Türk edebiyatına önemli bir hizmettir. Bununla birlikte divanlara alınacak şiirlerin mecmualardan hareketle tespit edilmesinin araştırmacılar açısından bazı riskleri de vardır.

Mecmualarda şairlerin mahlaslarının zaman zaman karıştırıldığı ve aynı şiirlerin farklı şairlere atfedildiği görülmektedir. Divan tertip eden bazı müstensihlerin de mecmualarda geçen bu tür şiirlerden yararlanmış olabileceği düşünülürse mecmualardaki bazı hataların divanlara da yansımış olduğu tahmin edilebilir.

Çeşitli şairlerin şiirlerinin mecmualara belli bir sıra gözetilmeden, karışık şekilde kaydedilmesi yazmaktan yorgun düşen müstensihlerin bir anlık dalgınlıkla mahlasları karıştırmasına ve yanlış yere

yazmasına zemin hazırlamaktadır. Araştırmacılar şiirin sahibini belirlerken mahlası esas alacağından müstensih hataları araştırmacıları da yanıltmaktadır.

Bu makalenin konusu da *Figânî Divançesi*'ne şiir mecmuaları kaynak gösterilerek alınmış bir gazeldir. *Figânî Divançesi*'nde XXII. gazel olarak geçen bu şiir, *Pervâne Bey Nazire Mecmuası*'nda Nikâbî'ye ait gösterilmiştir. Gazelin başka bir şiir mecmuasında da Nikâbî'nin gazeli olarak geçtiği tespit edilmiştir. Ayrıca bu gazelin matla beyti hem XVI. yüzyılın dört önemli şuara tezkiresinde hem de Hisâlî'nin *Metâli'u'n-Nezâ'ir* adlı nazire mecmuasında Nikâbî'nin beyti olarak geçmektedir. Bazı şiir mecmualarından hareketle *Figânî Divançesi*'ne alınan bu gazelin XVI ve XVII. yüzyılın önemli edebî otoriteleri tarafından Nikâbî'ye ait sayılması gazelin Figânî'ye aidiyetiyle ilgili şüpheleri artırmaktadır.

Bahsi geçen gazelin *Figânî Divançesi* ile *Pervâne Bey Nazire Mecmuası*'ndaki şekilleri bazı nüsha farkları dışında neredeyse aynıdır ama gazel, bu kaynaklarda farklı şairlere isnat edilmiştir. Bu makalenin amacı, araştırmacıları yanıltabilecek bu karışıklığın giderilmesi ve gazelin gerçek sahibinin ortaya çıkarılmasıdır.

Makalede alıntılanan gazellerde araştırmacılarından kaynaklanan çeviri yazı ve imla farklılıkları bulunmaktadır. Bu çeviri yazı ve imla özelliklerine tarafımızdan müdahale edilmemiştir. Ayrıca şiir numaraları, nüsha kısaltmaları ve gazel dipnotlardaki bilgiler de aynen aktarılmıştır.

Figânî Divançesi'ndeki XXII. Gazel ve Nikâbî'nin Pervâne Bey Nazire Mecmuası'ndaki Gazeli

Figânî Divançesi'nin tenkitli metnini hazırlayan Abdülkadir Karahan, XXII. gazeli iki nüshaya dayandırmaktadır.¹ Bu nüshalar hakkında şöyle bilgi verilebilir:

F - Abdülkadir Karahan Özel Kitaplığı, Fahri Bilge Yazması: Bu nüsha, Fahri Bilge'nin çeşitli şiir mecmualarında rastladığı Figânî şiirlerini not ettiği bir defterdir. İçindeki kayıtlara göre 1953-1954 yıllarında istinsah edilmiştir. Bu defterde 7 kaside, 2 tahmis, 67 gazel vardır. Şiirler arasında biri Emîrî'ye, diğeri Fenâyî'ye ait olan iki gazel de bulunmaktadır. Abdülkadir Karahan bu nüshanın nasıl ortaya çıktığını şöyle açıklamaktadır: “Rahmetli Fahri Bilge’yi, XVI. Asır Divan Şairlerinden Figânî ve Şiirleri adlı incelememiz yayınlanınca (Türk Dili ve Edebiyatı, III, 3-4, İstanbul 1949, s. 389-410) merak sarmış, gerek kendisinde bulunan, gerekse kitapçı Raif Yelkenci’den aldığı şiir mecmualarında rastladığı Figânî şiirlerini bu deftere yazmış, kimi nüsha ayrılıklarını da şuraya buraya işaretlemiştir. Sonraları da tenkitli ve transkripsiyonlu bir metin hazırladığımızı görünce, bunu bize vermiştir.”²

Ü - İstanbul Üniversite Kitaplığı TY 1532 (Yk 22^b-27^a): Çeşitli şairlerin divanlarını ve seçme şiirlerini içeren 165 yapraklık bir mecmuadır. Mecmuanın istinsah tarihi belli değildir. Bu mecmuada Figânî'ye ait olduğu belirtilen 6 kaside, 1 tahmis, 60 gazel bulunmaktadır.³

Figânî Divançesi'deki XXII. gazel, F ve Ü kısaltmalarıyla gösterilen bu iki nüshadan alınmış ve nüshalar arasındaki farklar dipnotlarda belirtilmiştir. Bu gazel aşağıya aynen alınmıştır.⁴

¹ Karahan 1966, 52.

² Karahan 1966, VII.

³ Karahan 1966, V.

⁴ Karahan 1966, 52.

XXII.

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün
Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Būseñe dil k̄āni' olmaz vaşlūñūñ şeydāsıdır
Dōstum ma' zūr tūt dūnyā t̄ama' dūnyāsıdır
2. Ah kim ölmezden öñ bir gün beni h̄āk eyleyen
Ol kıyāmet k̄āmetūñ bu va' de-i ferdāsıdır
3. Dimek olmaz adını bir m̄āh sevdüm t̄azece
Edrine şehriniñ ol ḡāyetde müsteşnāsıdır
4. Kıpkızıl dīvāne idüp kara çullar geydüren
Baña ol kaşı karanuñ gözleri alasıdır
5. Bilmek isterseñ **Figānī** kim durur ol gönca-leb
Gülsitān-i h̄üsniniñ bir bülbül-i güyāsıdır

Pervāne Bey Nazire Mecmuası, Kānūnī Sultan Süleymān Han'ın bendelerinden Pervāne bin Abdullāh tarafından derlenmiştir. Eser h. 968/m. 1560-1561 yıllarında istinsah edilmiştir.⁵ Yukarıdaki gazel bu eserde Nikābī'ye ait gösterilmiştir. Nikābī'nin bu gazeli, *Pervāne Bey Nazire Mecmuası*'nda 2522. şiir olarak geçmektedir. Gazelin mecmuanın 200a No.lu varağında bulunduğu belirtilmiştir. Bu gazel aşağıya aynen alınmıştır.⁶

2522. Nazire-yi Nikābī

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün
Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Būseñe dil k̄āni' olmaz vaşluñūñ şeydāsıdır
Dūstum ma' zūr tūt dūnyā t̄ama' dūnyāsıdır
2. Āh kim bir gün beni ölmezden öñdin h̄āk iden
Ol kıyāmetk̄āmetūñ bu va' de-yi ferdāsıdır
3. Dimek olmaz adını bir m̄āh sevdüm t̄azece
Edrine şehriniñ ol ḡāyetde müsteşnāsıdır
4. Kıpkızıl dīvāne iden kara çullar geydüren
Baña ol kaşı karanuñ 'arız-ı zibāsıdır
5. Bilmek isterseñ **Nikābī** kimdürür ol gönçeleb
Gülsitān-ı h̄üsnüñ bir bülbül-i şeydāsıdır

XXII. F, Ü.

² Ölmezden ... eyleyen : bugün beni ölmezden evvel h̄āk iden F.

³ Edrine ... ol : Şehr-i h̄üsnüñ ol bugün F.

⁴ karanuñ : kemānuñ Ü.

⁵ Gıynaş 2013, 6.

⁶ Gıynaş 2013, 1630-1631.

Pervâne Bey Nazire Mecmuası'nda gazelin hangi şairin gazeline nazire olduğu dahi belirtilmiştir. Pervâne Bey'e göre bu gazel, Necâtî Bey'in aşağıda matla beyti verilen gazeline naziredir.⁷

Baňa göz açdurmayan ol nergis-i şehlâsıdur
Baňa gün göstermeyen bu zülf-i müşğāsâsıdur⁸

Ayrıca 2522 No.lu gazelin ilk beyti; Sehî Bey'in *Heşt-Bihişt*'i,⁹ Latîfi'nin *Tezkiretü 'ş-Şu 'arâ*'sı,¹⁰ Âşık Çelebi'nin *Meşâ'irü 'ş-Şu 'arâ*'sı¹¹ ve Gelibolulu Âlî'nin *Künhü 'l-Ahbâr*'ında¹² Nikâbî'nin şiirlerinden verilen örnekler arasında yer almaktadır.

Gazelin matla beytinin Nikâbî'ye ait gösterildiği başka bir kaynak da Hisâlî'nin *Metâli 'u'n-Nezâ'ir* adlı nazire mecmuasıdır. Yalnız, beyitte geçen “Büseñe dil kâni' olmaz” ifadesi, Hisâlî tarafından takdim-tehir ile “Kâni' olmaz büseñe dil” şeklinde yazılmıştır. Beytin Hisâlî'nin nazire mecmuasında geçen şekli ile diğer kaynaklarda geçen şekli arasındaki kayda değer tek nüsha farkı budur. Hisâlî'nin nazire mecmuasında bu beytin yanına “Niğâbiyü'l-Kâdi” (Kadı Nikâbî) şeklinde not düşülmüştür.¹³ Nikâbî'nin kadı olduğu; Sehî Bey'in *Heşt-Bihişt*'i,¹⁴ Latîfi'nin *Tezkiretü 'ş-Şu 'arâ*'sı,¹⁵ Âşık Çelebi'nin *Meşâ'irü 'ş-Şu 'arâ*'sı,¹⁶ Gelibolulu Âlî'nin *Künhü 'l-Ahbâr*'ı,¹⁷ Kınalızâde Hasan Çelebi'nin *Tezkiretü 'ş-Şu 'arâ*'sı¹⁸ ve Beyânî'nin *Tezkiretü 'ş-Şu 'arâ*'sında¹⁹ da belirtilmektedir. Hisâlî, Nikâbî'nin mesleğini de yazıp beytin Nikâbî mahlasını taşıyan başka şairlerin beyitleriyle karıştırılmasını engellemiştir. Yukarıdaki bilgiler, Hisâlî'nin nazire mecmuasında adı geçen Kadı Nikâbî'nin tezkirelerde zikredilen Nikâbî ile aynı şair olduğunu açıkça göstermektedir.

Kısacası ikisi nazire mecmuası, dördü ise şuara tezkiresi olan altı muteber kaynak da bu gazelin Nikâbî'ye ait olduğunu bildirmektedir. Aslında bu gazel, yukarıda zikredilen önemli kaynaklar kadar tanınmış olmayan başka bir kaynaktan da Nikâbî'nin gazeli olarak geçmektedir. Bu kaynak, Millî Kütüphanedeki Yz A 803 numaralı şiir mecmuasıdır. Mecmua, Vahîdî adlı bir zat tarafından derlenmiştir. Mecmuanın XVII. yüzyılda derlendiği tahmin edilmektedir.²⁰ Bu gazel, bahsi geçen şiir mecmuasında Nikâbî başlığı ve mahlasıyla yer almaktadır. *Figânî Divançesi*'ndeki XXII. gazele *Pervâne Bey Nazire Mecmuası*'ndaki 2522. şiirden daha çok benzemektedir. *Pervâne Bey Nazire Mecmuası*'ndaki 4 ve 5. beyitlerde görülen bazı farklar, Millî Kütüphanedeki Yz A 803 numaralı şiir mecmuasında ortadan kalkmaktadır. Bu gazelin *Figânî Divançesi*'ndeki XXII. gazelle -2. beytin ilk mısrası haricinde- neredeyse aynı olması dikkat çeker. Geriye kalan farklar, birbirine çok benzeyen birkaç kelimeden ibarettir. Bahsi geçen şiir mecmuası üzerine yapılan yüksek lisans çalışmasında bu gazel 335. şiir olarak numaralandırılmış, gazelin mecmuanın 69b No.lu varlığında geçtiği belirtilmiştir. Bu gazel aşağıya aynen alınmıştır.²¹

⁷ Gıynaş 2013, 1630.

⁸ Tarlan 1963, 197.

⁹ İpekten vd. 2017, 162-163.

¹⁰ Canım 2000, 538-539.

¹¹ Kılıç 2010, 889.

¹² İsen 2017, 217.

¹³ Kaya 2003, 490.

¹⁴ İpekten vd. 2017, 162.

¹⁵ Canım 2000, 538.

¹⁶ Kılıç 2010, 889.

¹⁷ İsen 2017, 217.

¹⁸ Sungurhan 2017b, 862-863.

¹⁹ Sungurhan 2017a, 212.

²⁰ Gıynaş 2009, 3.

²¹ Gıynaş 2009, 200-201.

Nikâbî

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün
Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Būseñe dil k̄āni' olmaz vaşlıñuñ şeydāsıdır
Dōstüm ma'zūr tūt dünyā t̄ama' dünyāsıdır
2. Āh kim bu gün beni olmazdan evvel h̄āk idüp
O kıyāmet-kāmetüñ bu va'de-i ferdāsıdır
3. Dimek olmaz adını bir māh sevdüm tāzece
Edrine şehrinüñ ol gāyetle müsteşnāsıdır
4. Kıp kızıl dīvāne idüp kara çullar giydürür
Baña ol kaşı karanuñ gözleri alasıdır
5. Bilmek isterseñ **Nikâbî** kim-durur ol gönca-leb
Gülsitān-ı h̄üsnüñüñ bir bülbül-i gūyāsıdır

Değerlendirme ve Görüşler

Figânî'nin şiirlerinin başka şairlerin şiirleriyle karıştırılması ilk kez karşılaşılan bir sorun değildir. *Figânî Divançesi*'ndeki "Kaside der-Vakt-i Āmeden-i İbrâhîm Paşa ez-Sefer-i Nusret-eser-i Alaman" başlığını taşıyan III. kasidenin de bazı divan nüshalarında Fuzûlî'ye isnat edildiği bilinmektedir.²² Bunun dışında *Figânî Divançesi*'ndeki XCII. gazelin *Hayâlî Bey Divanı*'nın Harfû'l-Yâ' bölümünde 96. gazel olarak geçtiği tespit edilmiştir.²³ *Figânî Divançesi*'ndeki LXXIII. gazel²⁴ ise Latîfî'nin *Tezkiretü's-Şu'arâ*'sında Hüseyî adlı başka bir şaire atfedilmiştir. Kınalızâde Hasan Çelebi ve Riyâzî'ye göre Figânî'nin şiirlerinde önce Hüseyî mahlasını kullanması, sonra mahlasını Figânî olarak değiştirmesi böyle bir karışıklığa yol açmıştır.²⁵

Hatta Latîfî, tezkiresinde Figânî'nin kendisine yanlışlıkla isnat edilen bir beyit yüzünden idam edildiğini belirtmiştir. Buna göre Çağatay Tatarlarından olan, Nevâyî tarzında güzel şiirler söyleyen, Osmanlı sahası şiir tarzında ise aynı başarıyı gösteremeyen Zuhûrî adlı bir şair, İbrâhîm Paşa'ya bir kaside sunmuştur. Zuhûrî'nin kasidesi beğenilmediğinden "caize"ye layık görülmemiştir. Buna tepki gösteren Zuhûrî, İbrâhîm Paşa'yı yermek için "Dü İbrâhîm âmed be-deyr-i cihân" diye başlayan meşhur beyti arkadaşlarına gizlice okuyup gitmiş, Figânî de bu beyti kendisine isnat etmiştir. Latîfî, bu beyti Zuhûrî'nin söylediğine pek çok kimsenin şahadet ettiğini belirtir.²⁶ Latîfî'ye göre Figânî'nin bu beyti kullanmasının sebebi, Zuhûrî gibi, İbrâhîm Paşa'ya bir kaside sunması ve kasidesine iltifat edilmemesidir. İbrâhîm Paşa, işlerinin yoğunluğu sebebiyle meşgul olduğundan Figânî'nin okuduğu kasideyi dinlemekten kaçınmış, Paşa'nın bu tavrına alınan Figânî yukarıda bahsi geçen Farsça beyti okumuş, beyit dilden dile dolaşınca da idam edilmiştir.²⁷

²² Karahan 1966, XVI-XVII; İnan 2020, 532.

²³ C. Açıkgöz 2017, 1-8.

²⁴ Karahan 1966, 103.

²⁵ N. Açıkgöz 2017, 261; Sungurhan 2017b, 676; İnan 2020, 527-528.

²⁶ Canım 2000, 378-379; İnan 2020, 540-541.

²⁷ Canım 2000, 439.

Figânî'nin Trabzonlu olduğu bilinmektedir. Figânî'den önce yaşayan ve onunla aynı mahlası kullanan Karamanlı bir şair daha vardır. Karamanlı Figânî'nin elde bulunmayan *İskendernâme* adlı eserinin çoğu kez yanlışlıkla Trabzonlu Figânî'ye atfedildiği de görülmektedir.²⁸

Yukarıda sözü edilen örnekler hem Figânî'nin şiirlerinin başka şairlere hem de başka şairlerin şiirlerinin Figânî'ye atfedildiğini göstermektedir. Anlaşıldığı kadarıyla Figânî'nin birçok şiiri aidiyet yönünden tartışmalara gebe dir. *Figânî Divançesi*'ndeki XXII. gazelin birçok kaynaktan Nikâbî'ye ait gösterildiğinin ortaya çıkması da bu sorunlara bir yenisini eklemiştir.

Bu bölümde, bahsi geçen gazelin gerçek sahibi ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. *Figânî Divançesi*'nden FD, *Pervâne Bey Nazire Mecmuası*'ndan PM, Millî Kütüphanedeki Yz A 803 numaralı şiir mecmuasından ise MK kısaltmalarıyla söz edilecek ve gazellerdeki nüsha farklarını içeren aşağıdaki tablodan hareketle bazı değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Tablo 1: Figânî Divançesi'ndeki XXII. Gazel ile Mecmualarda Nikâbî'ye Ait Gösterilen Gazelin Nüsha Farkları Yönünden Karşılaştırılması

	<i>Figânî Divançesi XXII. Gazel (Ü Nüshası)</i>	<i>Figânî Divançesi XXII. Gazel (F Nüshası)</i>	<i>Pervane Bey Nazire Mecmuası, 2522. Şiir (Nazîre-yi Nikâbî)</i>	<i>Millî Kütüphanedeki Yz A 803 Numaralı Şiir Mecmuası, 335. Şiir (Nikâbî)</i>
2. Beyit 1. Mısra	ölmezden öñ bir gün beni hâk eyleyen	bugün beni ölmezden evvel hâk iden	bir gün beni ölmezden öñdin hâk iden	bu gün beni olmazdan evvel hâk idüp
2. Beyit 2. Mısra	Ol	Ol	Ol	O
3. Beyit 2. Mısra	Edrine şehrinüñ ol gâyetde	Şehr-i hüsnüñ ol bugün gâyetde	Edrine şehrinüñ ol gâyetde	Edrine şehrinüñ ol gâyetle
4. Beyit 1. Mısra	idüp kara çullar geydüren	idüp kara çullar geydüren	iden kara çullar geydüren	idüp kara çullar giydürür
4. Beyit 2. Mısra	kemānuñ gözleri alasıdır	ķaranuñ gözleri alasıdır	ķaranuñ ' arız-ı zībāsıdır	ķaranuñ gözleri alasıdır
5. Beyit 1. Mısra	Figānî	Figānî	Niķābî	Niķābî
5. Beyit 2. Mısra	güyāsıdır	güyāsıdır	şeydāsıdır	güyāsıdır

1. Beyit: FD'deki gazelin ilk beyti ile PM ve MK'deki gazellerin ilk beyitleri arasında hiçbir fark yoktur. Bu beyit Sehî Bey'in *Heşt-Bihîşt*'i, Latîfi'nin *Tezkiretü's-Şu'arâ*'sı, Âşık Çelebi'nin *Meşâ'ir's-Şu'arâ*'sı ve Gelibolulu Âlî'nin *Künhü'l-Ahbâr*'ında da geçmektedir. Beytin bu kaynaklardaki şekillerinde de herhangi bir nüsha farkı bulunmamaktadır. Gelibolulu Âlî'nin *Künhü'l-Ahbâr*'ı üzerine yapılan çalışmada beyitteki "tama" kelimesinin ilk harfi görünmemekte, ama bunun bir yazım yanlışı olduğu anlaşılmaktadır. Hisâlî'nin *Metâli'u'n-Nezâ'ir* adlı nazire mecmuasında ise beyitte geçen "Büseñe dil ķānî' olmaz" ifadesi, takdim-tehir ile "Ķānî' olmaz büseñe dil" şeklinde yazılmıştır. Muhtemelen kelimelerin yeri bir anlık dalgınlıkla değiştirilmiş, kelimelerin bu şekilde sıralanışı anlam ve vezni bozmadığından bu farklılık dikkatlerden kaçmıştır.

²⁸ İnan 2020, 527.

2. Beyit: İlk mısradaki, “bir gün”, “beni” ve “ölmezden” kelimelerinin hem FD’nin Ü nüshasında hem de PM’de bulunduğu ama farklı sıralandığı ve yerlerinin değiştirildiği görülmektedir. FD’nin Ü nüshasındaki “öñ” ve “eyleyen” kelimelerinin yerine PM’de bu kelimelerle aynı anlamlara gelen “öñdin” ve “iden” kelimeleri bulunmaktadır. İlk mısralardaki kelime kadrosu birbirine çok benzemekle birlikte, mısralardaki kelimelerin sıralanışları birbirinden oldukça farklıdır.

FD’nin F nüshası ile PM, ilk mısradaki kelimelerin sıralanışı bakımından, FD’nin Ü nüshasına göre birbiriyle daha uyumludur. İlk mısradaki, FD’nin F nüshasındaki “bu gün” ve “evvel” kelimelerinin yerine, PM’de sırasıyla “bir gün” ve “öñdin” kelimeleri bulunmaktadır. İkinci mısralar arasında herhangi bir fark yoktur. FD’nin F nüshası esas alınırsa FD ile PM’deki ikinci beyitler arasında sadece bu iki kelime fark kalmaktadır. FD’nin F nüshasında olduğu gibi, MK’de de “bir gün” ve “öñdin” kelimelerinin yerine “bu gün” ve “evvel” kelimeleri kullanılmıştır. MK’deki bu kelimeler hesaba katılırsa birinci mısralar arasında fark kalmaz. Zira MK’deki “olmazdan” kelimesi aslında bir nüsha farkı değildir ve “ölmezden” şeklinde okunmalıdır. Burada yazılışı aynı, okunuşu ayrı olan iki kelime (olmaz-ölmez) karıştırılmıştır.

İkinci mısradaki, FD nüshaları ve PM’de geçen “Ol” kelimesinin yerine MK’de “O” kelimesi kullanılmıştır. PM’deki “Ol” kelimesi vezne daha uygundur. Bu durum da dikkat alınarak MK değil, PM esas alınırsa ikinci mısralar arasında da fark kalmaz.

3. Beyit: İkinci mısradaki, FD’nin F nüshasında geçen “Şehr-i hüsnüñ ol bugün gâyetde” ifadesinin yerine MK’de “Edrine şehrinüñ ol gâyetle”, FD’nin Ü nüshası ve PM’de ise “Edrine şehrinüñ ol gâyetde” ifadesi kullanılmıştır. FD’nin Ü nüshası esas alınırsa FD ve PM’deki 3. beyitler arasında fark olmadığı görülür.

4. Beyit: İlk mısradaki, FD’nin her iki nüshasında da “idüp” kelimesi kullanılırken PM’de bunun yerine “iden” kelimesi kullanılmıştır. MK’de de “idüp” kelimesinin kullanıldığı düşünülürse bu fark ortadan kalkar. FD nüshaları ile PM’de kullanılan “geydüren” kelimesi MK’de “giydürür” şeklindedir. Bu kez MK yerine PM esas alınırsa bu fark da ortadan kalkar ve ilk mısralar arasında fark kalmaz.

İkinci mısradaki FD’nin Ü nüshasında geçen “kemānuñ” kelimesi yerine FD’nin F nüshası, PM ve MK’de “karanuñ” kelimesi kullanılmıştır. FD’nin Ü nüshası yerine F nüshası esas alınırsa ikinci mısralar arasında görülen bu fark ortadan kalkar. İkinci mısralar arasında sadece şu fark kalır: FD nüshaları ve MK’de geçen “gözleri alasıdır” ifadesi yerine PM’de “ārız-ı zibāsıdır” ifadesi kullanılmıştır. PM yerine MK esas alınırsa ikinci mısralar arasındaki bu fark da ortadan kalkar. Zira FD’nin F nüshası ile MK’de ikinci mısralar aynıdır.

5. Beyit: İlk mısradaki, FD nüshalarında “Figānî” mahlası varken PM ve MK’de “Niķābî” mahlası vardır. İkinci mısradaki, FD nüshaları ve MK’de geçen “güyāsıdır” kelimesinin yerine PM’de “şeydāsıdır” kelimesi kullanılmıştır. PM yerine MK esas alınırsa ikinci mısralar arasında fark kalmaz. O hâlde 5. beyitlerde, karıştırıldığı anlaşılan mahlaslar dışında, fark yoktur.

Kısacası FD nüshalarında Figānî’ye, PM ve MK’de ise Niķābî’ye atfedilen gazeller aslında aynıdır. Gazeller arasında sadece az sayıda nüsha farkı görülmektedir. İkinci beyitte, fark olarak görülen ve dört ayrı nüshada birbirinin yerine kullanılan “öñdin”, “öñ” ve “evvel” kelimelerinin anlamca birbirine ne kadar yakın olduğu ortadadır. İkinci ve dördüncü beyitlerde, bazı nüshalarda birbirinin yerine kullanılan “idüp” ve “iden” kelimelerinin de aynı kökten gelen ve birbirine çok benzeyen kelimeler olduğu görülmektedir. Üçüncü beyitte MK’de “gâyetle”, diğer üç nüshada ise “gâyetde” kelimesi kullanılmış, yani sadece “gâyet” kelimesine getirilen ekler değiştirilmiştir. Beşinci beyitte ise en önemli fark karıştırılan mahlaslardır.

Kısacası bahsi geçen bu farkların çok önem arz etmediği düşünülürse FD, PM ve MK’deki gazeller arasında kayda değer pek az farktan söz etmek mümkündür. Herhangi bir gazelin çeşitli kaynaklardaki şekillerinde bu kadar nüsha farkı görülmesi ise gayet doğaldır. Aslında ortada iki farklı gazel değil, tek bir gazel vardır. Bu gazelin mahlas beytinde bir karışıklık ortaya çıkmış ve gazel iki ayrı şaire ait

gösterilmiştir. Bu gazelin gerçek sahibini ortaya çıkarmak için, gazelin bulunduğu mecmuaları ve gazel hakkında bilgi veren biyografik kaynakları gözden geçirmek yerinde olacaktır.

FD'deki XXII. gazelin biri şiir mecmuası, diğeri ise şiir mecmualarından derlenmiş bir defter olan iki kaynağa dayandırıldığı görülmektedir. Yani FD'nin Ü nüshası istinsah tarihi belli olmayan bir şiir mecmuasıdır. F nüshası ise 1953-1954 yıllarında, şiir mecmualarındaki Figânî şiirlerinin not edilmesiyle meydana getirilmiş bir defterdir.

Oysa ikisi nazire mecmuası, dördü şura tezkiresi olan 6 kaynak da bu gazelin Nikâbî'ye ait olduğunu bildirmektedir. Hisâli'nin (ö. 1652) nazire mecmuası haricinde, bu kaynakların tamamı Figânî ve Nikâbî'nin yaşadığı XVI. yüzyılda telif edilmiştir. Üstelik bu eserler Türk edebiyatının en muteber başvuru kaynakları arasında yer almaktadır. Gazelin Vahîdî tarafından derlenen bir şiir mecmuasında da Nikâbî adına kaydedilmiş olması gazeli Nikâbî'ye ait gösteren kaynakları yediye çıkarmaktadır. Ayrıca gazeli Nikâbî'ye ait gösteren başka mecmuaların da ortaya çıkması muhtemeldir.

Gazelin 3. beyti de bu gazelin kime ait olabileceği hakkında önemli bir ipucu vermektedir. Şair, bu beytinde “Edirne şehrinde yaşayan müstesna bir güzeli gizliden gizliye sevdiğini ve onun adını söyleyemeyeceğini” belirtmiştir. Abdülkadir Karahan, bu beyti kaynak gösterip şu bilgiyi vermektedir: “Zamanını kestirememekle beraber Figânî'nin bir aralık Edirne'ye gittiği, belki de birkaç ay, ya da yıl orada yaşadığı da söylenebilir.”²⁹ Ardından “Ancak İstanbul'dan bu ayrılışlarının zamanını belirlemeye gücümüzün yetmediğini de yazmak gerekir.”³⁰ demektedir. Anlaşıldığı kadarıyla Figânî'nin Edirne'de bir süre kaldığı iddiası, Figânî'ye aidiyeti kesin olmayan XXII. gazelin 3. beytine dayandırılmaktadır. Zira XVI. yüzyıl şura tezkirelerinde Figânî'nin bir dönem Edirne'de yaşadığına dair bir bilgiye rastlayamadık. Oysa Nikâbî'nin Edirne'de yaşadığı ve görev yaptığı, dönemin kaynaklarından hareketle belgelendirilebilir. Nikâbî, Edirne'nin Keşan kasabasında kadılık görevini yürütmüş ve Keşan kadısı iken eşkıyalar tarafından öldürülmüştür.³¹ Anlaşıldığı kadarıyla şairin Edirneli bir güzele vurulması Edirne'de yaşamasından kaynaklanmaktadır. Bu ayrıntı da gazelin Keşan kadısı Nikâbî'ye ait olduğu fikrini güçlendirmektedir.

Nazire mecmuasında Nikâbî'nin bu gazeline yer veren Pervâne Bey, gazelin Necâtî Bey'e nazire olduğunu belirtmiştir. Anlaşıldığı kadarıyla bu gazel hakkında, gazelin kimin şiirine nazire olduğunu söyleyebilecek kadar ayrıntılı bilgiye sahiptir. Bu gazelin kimin şiirine nazire olduğunu dahi belirtebilen bir mecmua derleyicisinin gazelin sahibini karıştırabileceğini sanmıyoruz. Sayısız şairin şiirini elden geçiren, literatüre böylesine hâkim olan, Figânî ve Nikâbî ile aynı yüzyılda yaşayan bir mecmua derleyicisinin bu konuda hata yapma ihtimali düşüktür. Üstelik bu gazelin matla beytinin XVI. yüzyılın en muteber dört şura tezkiresinde de Nikâbî'ye ait gösterildiği ortadadır. Sehî Bey, Latîfi, Âşık Çelebi ve Gelibolulu Âlî'nin tezkirelerinde, Nikâbî'ye ayrılan bölümlerde bu gazelin matla beyti verilmiştir. Belli ki bu matla beyti, tezkire yazarları tarafından da beğenilmiş ve Nikâbî'nin şiirlerine örnek gösterilmiştir. Yüzlerce şair hakkında derin bilgiye sahip olan bu dört tezkire yazarının gazelin Nikâbî'ye ait olduğunu bildirmesi gazelin kime ait olduğunu gösteren çok önemli bir delildir. Ayrıca Hisâli'nin XVII. yüzyılda derlediği nazire mecmuasında da XVI. yüzyılın edebî otoritelerinin verdiği bilgiler teyit edilmiştir.

Devrin en muteber edebî otoritelerinden Sehî Bey, Latîfi, Âşık Çelebi, Gelibolulu Âlî ve Pervâne Bey'in tanıklığının, gazeli Figânî'ye ait gösteren iki şiir mecmuasından daha güvenilir olduğunu düşünüyoruz. Kaynaklarda verilen bu bilgilerden hareketle, *Figânî Divançesi'*nde geçen XXII. gazelin kuvvetli bir ihtimalle XVI. yüzyıl şairlerinden Nikâbî'ye ait olduğu söylenebilir.

²⁹ Karahan 1966, XV.

³⁰ Karahan 1966, XVI.

³¹ Kılıç 2010, 889; İsen 2017, 217; Sungurhan 2017a, 212; Sungurhan 2017b, 862-863.

Sonuç

Figânî XVI. yüzyıl klasik Türk edebiyatının önemli şairleri arasında yer alır. Nikâbî, Figânî kadar tanınmış bir şair değildir ama bazı beyit ve gazelleriyle edebî çevrelerin beğenisini kazanmayı başarmıştır. XVI. yüzyılın belli başlı şuara tezkirelerinde yer bulabildiğine göre edebî otoriteler tarafından dikkate değer bir isim olarak görülmüştür. Bu makalede, kuvvetli bir ihtimalle Nikâbî'ye ait olan bir gazelin *Figânî Divançesi*'ne karıştığı ortaya çıkarılmıştır.

Figânî Divançesi'ndeki III. kaside bazı *Fuzûlî Divanı* nüshalarında da geçmektedir. *Figânî Divançesi*'ndeki XCII. gazel *Hayâlî Bey Divanı*'na karışmıştır. *Figânî Divançesi*'ndeki LXXIII. gazel ise Latîfî'nin *Tezkiretü's-Şu'arâ*'sında Hüseyinî adlı başka bir şaire ait gösterilmiştir. Bu örnekler Figânî'nin şiirlerinin başka şairlere atfedilebildiğini ortaya koymaktadır. Latîfî; Çağatay şairi Zuhûrî'ye ait, Farsça bir beytin Figânî'ye atfedildiğini ve bunun Figânî'nin idam edilmesine yol açtığını belirtmektedir. Yani Figânî'nin ölümüne yol açan meşhur Farsça beytin bile Figânî'ye aidiyeti şüphelidir. *Figânî Divançesi*'nde geçen XXII. gazelin de XVI. yüzyılın en muteber edebî kaynaklarında Nikâbî'ye ait gösterildiği bu çalışmada ortaya konmuştur. Bu örnekler, çeşitli şairlerin şiirlerinin de Figânî'ye atfedilebildiğini göstermektedir.

Figânî (فغانى) ve Nikâbî (نقابى) mahlaslarının Arap harfleriyle yazılışı birbirine benzemektedir. Nikâbî kelimesindeki “nûn” harfinin çıkıntısının biraz kalınlaştırılması harfin “fe” sanılmasına yol açabilir. Nikâbî kelimesinde, “kâf” harfindeki noktaların birleştirilmesi veya noktalardan birinin unutulması harfin “gayın” sanılmasına neden olabilir. Nikâbî kelimesindeki “be” harfinin noktasının unutulması veya yukarı konması “be” harfinin “nûn” harfi olarak okunmasıyla sonuçlanabilir. Yazma eserlerde mürekkebin dağılıp harfin şeklini değiştirmesine, harflerdeki noktaların yanlış yerlere konmasına veya harflerdeki bazı noktaların eksik bırakılmasına çok rastlanır. Bunlar okuma hatalarına neden olmaktadır. Yukarıdaki mahlas karışıklığının altında da bu sebepler yatıyor olabilir.

Makalenin konusu olan gazel, Nikâbî'ye şöhretini kazandıran şiirlerin başında gelir. Devrin önemli eserlerinde Nikâbî'nin şiirlerinden birkaç örnek verilmesi gerektiğinde özellikle bu gazelin matla beytinin seçilmiş olması dikkat çeker. Bu durum, devrin edebî zevki hakkında ipucu verdiği gibi, bu beytin âdetâ mısra-i berceste niteliğinde olduğunu ve dilden dile dolaştığını da göstermektedir. Yani bu gazel ve onun matla beyti, Nikâbî denince akla ilk gelen gazel ve beyitler arasında yer almaktadır. Bu gazelin Figânî'ye atfedilip Nikâbî'nin şiirleri arasından çıkarılması, Nikâbî'nin sanatı ve edebî yönüyle ilgili tespitlerin eksik kalmasına yol açar.

Ayrıca bu gazelin Figânî ile ilgili araştırmalarda kullanılması Figânî hakkında ona ait olmayan bir şiir üzerinden değerlendirmelerde bulunulmasına neden olabilir. Dolayısıyla Figânî üzerine çalışan araştırmacıları yanıltabilecek bu bilgi yanlışının düzeltilmesi önem taşımaktadır. Mesela Figânî'nin Edirne'de bir süre bulunduğu görüşü, *Figânî Divançesi*'ndeki XXII. gazelin 3. beytine dayanmaktadır. Figânî'nin yaşam öyküsünün aktarıldığı birçok kaynakta da bu bilgi tekrar edilmiştir. Bu gazelin Figânî'ye değil, Nikâbî'ye ait olduğunun ortaya çıkması Figânî'nin biyografisinde geçen bu bilginin de güncellenmesini gerektirir.

Kaynakça

Açıkğöz, C. (2017). “Hayâlî Bey Dîvânı'nın Harfî'l-Yâ' Bölümündeki 95 ve 96. Gazeller Kime Ait?”. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 1-8.

Açıkğöz, N. (2017). *Riyâzü'ş-Şuara (Tezkiretü'ş-Şuara)*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayınları. 11.04.2021 tarihinde <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/54137,540229-riyazu39s-suarapdfpdf.pdf?0> adresinden erişildi.

Canım, R. (2000). *Latîfî Tezkiretü'ş- Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Gıynaş, K. A. (2009). *Millî Kütüphanedeki Yz A 803 Numaralı Mecmuanın Transkripsiyonlu Metni*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Gıynaş, K. A. (2013). *Pervâne Bey Mecmuası (İnceleme-Metin)*. Doktora Tezi, Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yozgat.

İnan, G. (2020). “İbrahim Paşa'nın Budin'den Getirttiği Heykeller, Şair Figânî ve Ölümüne Dair Yeni Tespitler”, Ed. Müslüm YILMAZ ve Ayşe AKSU, *Cemal Aksu Armağanı*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 519-557.

İpekten, H., Kut, G., İsen, M., Ayan, H. ve Karabey, T. (2017). *Sehî Beg Heşt-Bihîşt*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayınları. 03.04.2021 tarihinde https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56165,hest-bihistpdf.pdf?0&_tag1=03EE5380B678F1063BF0A9ED54D2FA0DD771F0E5&crefer=F4C9EB07F03F3028F6E3116AC1A8A3D33E11BCBEFB1D918163FF1CA3FCE8430F adresinden erişildi.

İsen, M. (2017). *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayınları. 11.04.2021 tarihinde <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55739,kunhul-ahbarin-tezkire-kismpdf.pdf?0> adresinden erişildi.

Karahan, A. (1966). *Kanuni Sultan Süleyman Çağı Şairlerinden Figanî ve Divançesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Kaya, B. (2003). *Hisâlî Hayatı-Eserleri ve Metâlîü'n-Nezâir Adlı Eserinin Birinci Cildi (İnceleme-Metin)*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kılıç, F. (2010). *Âşık Çelebi, Meşâ'irü'ş-Şu'arâ: İnceleme-Metin (C. 2)*. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.

Sungurhan, A. (2017a). *Beyânî Tezkiretü'ş-Şu'arâ*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayınları. 11.04.2021 tarihinde <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55835,beyani-tezkiresipdf.pdf?0> adresinden erişildi.

Sungurhan, A. (2017b). *Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiretü'ş-Şu'arâ*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayınları. 11.04.2021 tarihinde <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55834,kinalizade-hasan-celebipdf.pdf?0> adresinden erişildi.

Tarlan, A. N. (1945). *Hayâlî Bey Dîvânı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Tarlan, A. N. (1963). *Necatî Beg Divanı*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.